

# KNIHOVNA MĚSTA PLZNĚ SLAVÍ 150 LET

Od prvních knih v jedné skříni po moderní kulturní a vzdělávací instituci. Knihovna města Plzně je s naším městem spojena už 150 let. Vydejte se s námi na cestu do její historie, vývoje a proměn.

## Zastavení první: Jak to všechno začalo

Počátky Knihovny města Plzně sahají do druhé poloviny 19. století, do doby, kdy myšlenka na přístupné vzdělávání a otevřené sdílení literatury teprve dozrávala.

Poprvé se o zřízení obecní knihovny začalo jednat už v roce 1874, tehdy ale šlo spíše o proklamaci než skutečný krok k realizaci. K významnému posunu došlo až o dva roky později díky iniciativě profesora reálného gymnázia Tomáše Cimrhanzla, několika dalších pedagogů a aktivních občanů města.

Dne 25. ledna 1876 se plzeňské obecní zastupitelstvo usneslo na zřízení veřejné knihovny. V srpnu bylo ustanoveno tzv. kuratorium, které připravilo zřizovací listinu, provozní řád a výzvu občanům k podpoře nového městského ústavu. Ta byla zveřejněna v neděli 3. září 1876 v Plzeňských listech a mimo jiné uváděla:

*„Nížeapsané kuratorium jsouc přesvědčeno, že každý intelligentní občan zařízení obecní knihovny – ústavu tak velice důležitého – s radostí uvítá, dovoluje sobě vyzývatí ctěné spolky a korporace, jakož i každého uvědomělého občana, aby darováním knéh českých, německých i jinojazyčných nebo peněz přispěli k rychlejšímu vzrůstu tohoto blahodárného a vzdělávacího ústavu.“*

Tak se koncem roku 1876 „Obecná knihovna města Plzně“ skutečně otevřela – zpočátku velmi skromně. Své místo našla v budově vyššího reálného gymnázia (dnes Pedagogická fakulta ZČU ve Veleslavínově ulici), kde jí byla vyhrazena jedna skříň na knihy. Prvním knihovníkem se stal již zmíněný profesor Cimrhanzl, který knihovnu vedl čtvrt století. Dozor nad jejím chodem měla městská rada, běžnou správu vykonávalo kuratorium.

První knihovní řád čítal osm jednoduchých, ale zásadních bodů. Stanovil například, že knihy si mohou půjčovat pouze obyvatelé Plzně, že každá výpůjčka je podmíněna složením peněžité záruky, a že výpůjční doba je „na nejvýš 4 týdny“. Nechyběla ani ochrana cenných titulů – například v bodě osm se píše:

*„Knihy památní a jiné, jež mají zvláštní cenu starožitnosti atd., nepůjčují se, a lze do nich nahlédnouti jen v přítomnosti knihovníka anebo se zvláštním svolením kuratoria.“*

Knihovna po prvním roce fungování vlastnila 3 877 knih a zaznamenala 8 000 výpůjček. Zájem o knihovnu postupně rostl. Plzeňské listy z února 1895 uvádějí:

*„Archivář městské knihovny pan prof. Cimrhanzl oznamuje, že knihovna ta ku konci roku 1895 měla 4 217 spisů v 4 278 svazcích. Z těch je českých knih vědeckých 913, belletristických 2 384, německých 920. Za první půlletí předešlého roku přečetlo se 4 752 knih českých a 2 592 německých, v druhém půlletí dohromady 4 038 knih.“*

Knihovna se od svého počátku stala důležitým bodem kulturní mapy města. Svým založením navázala na nový evropský trend zakládání veřejných knihoven a stala se symbolem otevřenosti, vzdělanosti a společenské odpovědnosti.

## KNIHOVNA MĚSTA PLZNĚ SLAVÍ 150 LET

Od prvních knih v jedné skříně po moderní kulturní a vzdělávací instituci. Knihovna města Plzně je s naším městem spojena už 150 let. Vydejte se s námi na cestu do její historie, vývoje a proměn.

### Zastavení druhé: Od skříně ke stálému sídlu

První knihy plzeňské obecní knihovny se roku 1876 vešly do jediné skříně v budově tehdejšího vyššího reálného gymnázia ve Veleslavínově ulici – dnes zde sídlí Pedagogická fakulta Západočeské univerzity. V následujících desetiletích knihovna několikrát měnila své působiště, většinou z důvodu nevyhovujících prostor. Tento „kočovný“ způsob existence trval více než osm desetiletí.

Od roku 1893 byla knihovna umístěna v přízemí západního křídla tzv. Kamerálu (místní název pochází z německého slova *kamerale*, což znamenalo státní finanční hospodářství; prvními obyvateli totiž byly finanční a celní úřady) v Kopeckého sadech 11. Roku 1900 píše časopis České knihovnictví:

*„Leč stavení to, jemuž se v lidu prostě říkalo ‚Kamerál‘ a jež sloužilo účelům školským, letos bylo strženo, ustupujíc nové budově plzeňské ‚Měšťanské besedy‘. I přenesena byla knihovna zatímně do školní budovy severního obvodu v sadech Otakarových – do domu, jenž stojí těsně ‚u saského‘ mostu a ode dávna sluje ‚U Zopfů‘.“*

Z budovy „U Zopfů“ (nyní ZŠ Podmostní) se po necelém roce, v létě 1901, knihovna přesunula do nové budovy městských muzeí, jejíž vchod byl ze Šafaříkových sadů. Už v roce 1905 se ale stěhovala znovu, tentokrát do mezipatra nárožního domu v Sedláčkově ulici 9 (dnes roh s Prešovskou). Ani tam však dlouho nezůstala.

Od roku 1913 sídlila ve dvorním traktu domu č. 41 na Jungmannově třídě (dnes Americká 8), ve stejném domě jako hostinec „U Hodinářů“. Vzpomínky studenta českého gymnázia z roku 1914 přinášejí živý obraz dobového provozu:

*„Místnost dosti veliká, z níž asi čtvrtina plochy u dveří byla vyhrazena jako čekárna... Kolem stěn až ke stropu stály police s knhami... Spojení s hořejškem obstarával ‚výtah‘ – truhlík běžající na provaze mezi dvěma latěmi.“*

Prostory byly malé, tmavé a vlhké. Přes opakované snahy se tehdy vhodnější místo nenašlo.

Zásadní změna nastala v roce 1931, kdy se knihovna po 55 letech provizorií přestěhovala do důstojnějšího prostředí jižního křídla bývalého německého gymnázia v tzv. Husově domě (dnes B. Smetany 14). Slavnostní otevření se konalo 3. října 1931. V nových prostorách vznikla čítárna, dětské oddělení, půjčovna i kanceláře.

Toto uspořádání však vydrželo jen do roku 1954. Tehdy Jednotný národní výbor rozhodl, že budovu získá nově vzniklá Státní studijní knihovna (dnešní Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje). Knihovna byla dočasně přesunuta do prostor Krajského muzea (nyní Západočeské muzeum), kde měla k dispozici jen dvě místnosti – pro výpůjčky, studovnu a nezbytnou administrativu.

Definitivní zlom přišel v dubnu 1960, kdy byla slavnostně otevřena nová ústřední budova v ulici B. Smetany 13, která je hlavním sídlem Knihovny města Plzně dodnes. Přestože prošla několika úpravami, její historická architektura z první poloviny 20. století neumožňuje plně naplnit nároky knihovny století jednadvacátého. Proto město Plzeň po více než šedesáti letech provozu připravuje její rozsáhlou rekonstrukci. Ta by měla přinést moderní interiéry, nový multifunkční sál i bezbariérové přístupy. V obnovených prostorách tak návštěvníci najdou prostředí, kde se dlouhá historie snoubí s moderními službami dostupnými všem obyvatelům města.

## KNIHOVNA MĚSTA PLZNĚ SLAVÍ 150 LET

Od prvních knih v jedné skříni po moderní kulturní a vzdělávací instituci. Knihovna města Plzně je s naším městem spojena už 150 let. Vydejte se s námi na cestu do její historie, vývoje a proměn.

### Zastavení třetí: Statistika nuda není

Za 150 let existence prošla knihovna výraznými proměnami. Podívejme se na její vývoj řecí faktů a čísel.

První dochovaná zpráva o čtenářské aktivitě v Plzni pochází z roku 1877. Podle tehdejší městské ročenky *„Po čas pěti měsíců co obecní knihovna v život vstoupila, přihlásilo se 136 odběratelů, kteří si vypůjčili 407 kněh ...“*. Zpočátku se knihy pořizovaly *„z příspěvku důchodů obecních“*, z nichž *„má se obrátiti polovice na zakoupení kněh českých a druhá polovice na knihy německé“* a z darů *„uvědomělých občanů a spolků“*. Na konci roku 1894 měla Plzeň kolem 45 000 obyvatel a knihovna evidovala 3 866 knih – z toho 3 002 zábavných (2 209 v češtině a 793 v němčině) a 864 naučných.

Zlom přinesl rok 1900, kdy se knihovna stala plně městskou institucí a její provoz začal financovat výhradně obecní rozpočet. Zajímavé je porovnání výpůjček z roku 1909, kdy z celkového počtu 31 811 bylo 22 091 výpůjček české, 6 702 německé a 12 svazků polské beletrie, 1 206 knih veršů a 1 362 knih naučných.

Po vzniku Československa se knihovna postupně rozšiřovala – připojovaly se k ní menší knihovny z okolních čtvrtí. V roce 1924 dosáhl počet čtenářů 6 196 a bylo uskutečněno 213 948 výpůjček. Tehdy měla Plzeň okolo 100 000 obyvatel a knihovna fungovala mimo jiné i jako nástroj kulturní osvěty. Tento růst však zpomalila 2. světová válka. Zhoršující se sociální podmínky a cenzura vedly k poklesu zájmu čtenářů i k úbytku nových knih.

Poválečné roky budování socialismu přinesly zvyšování všech sledovaných parametrů. Například v roce 1965, kdy měla Plzeň 140 465 obyvatel, navštěvoval Knihovnu města Plzně každý desátý občan a knihovna evidovala 13 093 čtenářů, kteří si vypůjčili 680 672 dokumentů. Státní podpora umožňovala pravidelné nákupy nových knih, i když jejich kvalita byla leckdy diskutabilní. Docházelo také k ideologickým zásahům do fondu – řada knih „nevhodných“ autorů byla vyřazena.

Po roce 1989 se přibližně 3 000 dosud zakázaných titulů vrátilo zpět do regálů. Knihovna také rozšířila své služby a otevřela nové provozy. V roce 2005 už počet čtenářů vzrostl na 23 458 a knihovna zaznamenala 1 165 875 výpůjček – při počtu obyvatel 162 627 tedy knihovnu využíval přibližně každý sedmý Plzeňan. A do roku 2015 se počet čtenářů navýšil na 27 448 a počet výpůjček dosáhl 1 103 129. To znamenalo, že knihovnu aktivně využíval už každý šestý z 169 033 obyvatel města.

V letech 2020–2021 byla činnost knihovny výrazně omezena pandemií covid-19. Po návratu k běžnému provozu se čtenáři do knihovny začali opět postupně vracet. Dnes už statistiky nevypovídají jen o výpůjčkách knih: v roce 2025 si čtenáři vypůjčili z celkem 569 440 dokumentů 440 827 knih, ale například také 642 map, 15 267 stolních her, 24 499 zvukových dokumentů, 307 hudebnin nebo 12 282 e-knih. Knihovna evidovala 29 013 registrovaných čtenářů a přivítala 334 774 návštěvníků. Z toho bylo 47 871 účastníků některé z 2 292 vzdělávacích, kulturních či komunitních akcí, které knihovna v průběhu roku připravila pro děti, dospělé, rodiny i seniory.

Po 150 letech existence není knihovna jen půjčovnou knih, ale také živým prostorem pro setkávání, učení i společné trávení volného času.

## KNIHOVNA MĚSTA PLZNĚ SLAVÍ 150 LET

Od prvních knih v jedné skříni po moderní kulturní a vzdělávací instituci. Knihovna města Plzně je s naším městem spojena už 150 let. Vydejte se s námi na cestu do její historie, vývoje a proměn.

### Zastavení čtvrté: Sít' po celé Plzni

Z jediné skříně se knihovna postupně rozrostla v síť poboček po celém území města. Pobočky vznikaly především připojováním knihoven občanských besed a místních lidových knihoven, tak jak se k Plzni postupně připojovaly okolní obce. Počet knihoven se v průběhu let proměňoval, často se stěhovaly, u některých byla činnost zastavena nebo naopak vznikaly nové.

Například v roce 1927 měla knihovna 8 poboček a 4 čítárny. V roce 1945 bylo poboček 12, o dva roky později 11. Roku 1955 jich bylo už 14, v roce 1969 dokonce 19 a v roce 1974 přibyla ještě jedna další. 90. léta přinesla společnosti i knihovně řadu změn. Některé provozy musely opustit prostory v budovách, které byly vráceny původním majitelům. Od roku 1996 proto zejména v okrajových částech města nahrazuje kamenné pobočky pojízdná knihovna – bibliobus.

V současnosti se v ústřední budově Knihovny města Plzně v ulici B. Smetany nachází oddělení pro dospělé, oddělení pro děti a mládež, studovna a Polanova síň. V jednotlivých městských obvodech funguje ještě 9 velkých knihoven s celotýdenním provozem, 12 malých poboček, 9 stanovišť bibliobusu a dva sály pro kulturní, vzdělávací a komunitní aktivity.

### Z historie velkých knihoven

#### Knihovna Bolevec

Knihovna existovala původně jako malá pobočka ve starém Bolevci. V 80. letech 20. století byla zřízena ve výměníku v Kralovické ulici pobočka oborové knihovny Škoda. Po jejím zrušení v roce 1994 přešel fond i místo pod správu městské knihovny jako pobočka Košutka. Ta byla v roce 1998 přestěhována do 1. Základní školy v Západní ulici pod obnoveným názvem Knihovna Bolevec.

#### Obvodní knihovna Bory

Knihovnu, provozovanou od konce 19. století na Říšském (dnes Jižním) předměstí občanskou besedou, převzala městská knihovna ve 20. letech minulého století. Také borská knihovna se během let několikrát stěhovala. V 60. letech se s výstavbou nového sídliště na Borech počítalo i s knihovnou. Ta byla otevřena v roce 1970 v Heyrovského ulici a o tři roky později přesídlila do nových prostor v nákupním středisku Luna. Odtud se musela na konci roku 2006 vystěhovat a nové zázemí získala v šestém patře III. polikliniky, kde pro veřejnost otevřela v březnu 2007. Po čtyřech letech se přestěhovala do budovy Střední průmyslové školy strojnické na Klatovské třídě, kde sídlí dodnes.

### **Obvodní knihovna Doubravka**

Knihovna osady Doubravka, která byla po připojení Doubravky k Plzni roku 1926 začleněna do městské knihovny, byla zničena při náletech na konci druhé světové války. V 50.–60. letech se několikrát stěhovala, v roce 1968 byla otevřena v obchodním středisku Jitřenka. V roce 1992 se přesunula do obchodního domu Centrum, kde sídlí dodnes.

### **Knihovna Lobzy**

Původní osadní knihovna byla připojena k městské knihovně v roce 1926. Vystřídala několik míst, až byla v roce 1991 umístěna ve výměníku vedle střediska Astra. V roce 2001 se přestěhovala do školy v Rodinné ulici. V roce 2015 prošly její prostory rozsáhlou rekonstrukcí celého objektu a knihovna po půlroční přestávce znovu otevřela v lednu 2016.

### **Obvodní knihovna Lochotín**

Knihovna byla otevřena provizorně v roce 1980 v objektu Družba. V roce 1983 zahájila činnost v obchodním centru Atom – v té době byla největší a nejmodernější veřejnou knihovnou v Plzni a zároveň jedinou, která byla budována pro tento účel. V únoru 1987 bylo v jejích prostorách otevřeno hudební oddělení. V roce 1998 se knihovna přestěhovala do nově upravených prostor v Kralovické ulici, kde předtím sídlila malá pobočka Košutka. V roce 2011 rozšířila knihovna své prostory i činnost o kulturní sál L-klub a jeho aktivity.

### **Obvodní knihovna Skvrňany**

V poslední třetině 19. století existovala ve Skvrňanech knihovna občanské besedy. Plzeňské listy z roku 1911 o ní píší:

*„Ze Skvrňan... Knihy půjčují se dvakrát týdně bezplatně. Legitimací čtenářských vydáno 179. Od 18. srpna 1910 do 26. února 1911 půjčeno bylo 3589 knih; z toho bylo 3178 zábavných, 106 naučných a 305 časopisů. Spisovatelů přečteno 332 a sice 189 českých a 143 cizích.“*

K městské knihovně se připojila v roce 1926. Za druhé světové války byla silně poškozena nálety a uzavřena. Následně se několikrát stěhovala, až roku 1978 našla místo v kulturním středisku v novém sídlišti v zadních Skvrňanech. V roce 1991 byla v předních Skvrňanech otevřena nová obvodní knihovna. V roce 2003 se obě knihovny sloučily v jednu, která dnes sídlí v rozšířených a rekonstruovaných prostorách střediska v zadních Skvrňanech. Od roku 1999 je zde v provozu i kulturní sál M-klub.

### **Obvodní knihovna Slovany**

Založena byla jako spolková knihovna na konci 19. století a pod správu městské knihovny přešla v roce 1919. Také se několikrát stěhovala: z Masarykovy školy na Jiráskově náměstí, přes dům na Slovanské třídě, agitační středisko na tehdejším náměstí Jana Krautwurma (dnes generála Píky), až se v roce 2000 usídlila v Tábořské ulici.

### **Knihovna Vinice**

Knihovna byla zřízena v roce 1994 v novém sídlišti v Hodonínské ulici. Velká část její sbírky pocházela z fondu zrušené oborové knihovny závodu Škoda, který městská knihovna převzala v roce 1992.

## **Hudební a internetová knihovna**

Hudební oddělení bylo zřízeno v roce 1987 jako moderní součást knihovny Lochotín. V roce 2005 se osamostatnilo, navýšilo svou nabídku o internetové služby a přestěhovalo se do prostor vedle Obvodní knihovny Slovany v Tábořské ulici.

Díky husté síti poboček doplněné mobilním bibliobusem je dnes knihovna svým uživatelům nablízku ve všech městských čtvrtích i okrajích města. Už dávno není jen místem pro tiché listování knihami, ale otevřeným prostorem pro setkávání, objevování nových poznatků i sdílení společných aktivit.